

РЕЦЕНЗІЯ

**кандидата юридичних наук, старшого наукового співробітника
Данилевської Юлії Олександрівни на дисертацію
Морозовської Оксани Анатоліївни «Кримінальна відповідальність
за умисне введення в обіг на ринку України небезпечної продукції»,
представлену на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю
081 «Право»**

Актуальність теми дослідження. Розділ VII Особливої частини КК України «Кримінальні правопорушення у сфері господарської діяльності» є одним з найбільш динамічних в частині криміналізації/декриміналізації діянь, що можна пояснити, перед усім, бланкетністю кримінально-правових норм, які в ньому розміщені. Так, переважна більшість норм цього розділу містить бланкетні диспозиції. Такий підхід зумовлений специфікою охоронюваних вказаним розділом суспільних відносин, детально врегульованих великим за обсягом і мінливим законодавством, що закріплює спеціальні вимоги стосовно господарської, фінансової, економічної діяльності.

Не є виключенням і ст. 227 КК України «Умисне введення в обіг на ринку України (випуск на ринок України) небезпечної продукції»: норми, описані у цій статті змінювалися три рази.

Утім, не дивлячись на це, норми про кримінальну відповідальність за умисне введення в обіг на ринку України (випуск на ринок України) небезпечної продукції потребують всебічного вивчення та, з урахуванням динамічності регулятивного законодавства – обґрунтованих пропозицій щодо законодавчих змін.

З урахуванням зазначеного, обрана Морозовською О.А. тема дисертації «Кримінальна відповідальність за умисне введення в обіг на ринку України небезпечної продукції» є актуальною, а звернення здобувачки до неї своєчасним та затребуваним.

Науковий рівень дисертації та новизна представлених теоретичних результатів проведених здобувачем досліджень, їх наукова обґрунтованість.

Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, що вміщують сім підрозділів, висновків, списку використаних джерел і трьох додатків.

У розділі 1 роботи «Поняття та історико-порівняльний аспект кримінальної відповідальності за умисне введення в обіг на ринку України небезпечної продукції» здобувачкою розглядається генезис кримінальної відповідальності за умисне введення в обіг на ринку України небезпечної продукції. Так, Морозовська О.А. виділяє такі історичні періоди становлення та розвитку прав споживачів в Україні: період формування прав споживачів за часів Київської Русі та Великого князівства Литовського (IX–XVI століття); період перебування України в складі російської імперії (XVII–XIX століття); період радянської влади в Україні (1927–1990 роки); після проголошення незалежності в Україні – новий період розвитку механізму правового регулювання захисту прав споживачів до нових економічних умов, зокрема, ринкових відносин (1991-2013); період гармонізації законодавства України з законодавством ЄС у визначених сферах (2014 і дотепер).

Також здобувачкою аналізується науково-правова думка про «небезпечну продукцію» та її правове визначення. Цікаво, змістовно та ґрунтовно досліджується кримінальна відповідальність за умисне введення в обіг небезпечної продукції в таких зарубіжних країнах як: Болгарія, Грузія, Данія Ізраїль, Іспанія, Латвія, Литва, Молдова, Нідерланди, Німеччина, Польща, США, Туреччина, Угорщина, Франція, Хорватія та Чехія.

У другому розділі дисертації авторка аналізує склад кримінального правопорушення, передбаченого ст. 227 КК України: характеризує його об'єктивні та суб'єктивні ознаки. У висновках до цього розділу дисертації пропонує низку оригінальних законодавчих змін: до назви розділу VII Особливої частини КК України – авторська редакція «Кримінальні правопорушення проти фінансів та господарської діяльності»; до формулювання предмету кримінального правопорушення в ст. 227 КК України – «харчові продукти чи товари, роботи чи послуги, що не відповідають встановленим вимогам щодо безпеки для життя або здоров'я

людини, майна чи довкілля», до примітки до ст. 227 КК України – передбачити вказівку на значні розміри, під якими слід розуміти вартість харчових продуктів чи товарів, робіт чи послуг, що у двадцять разів і більше перевищують нмдг. Також Морозовська О.А. пропонує доповнити ст. 227 КК України такими кваліфікуючими та особливо кваліфікуючими ознаками як: вчинення діяння особою, яка раніше вже була засуджена за ст. 227 КК України; вчинення діяння, передбаченого ч. 1 ст. 227 КК України, за допомогою медіа чи інформаційних систем, у тому числі Інтернету; вчинення діяння, якщо воно потягло настання таких суспільно небезпечних наслідків як отруєння, тілесні ушкодження або смерть особи. Окремі спірні аспекти та зауваження по запропонованих змінах викладемо нижче.

Третій розділ дисертації присвячений дослідженню відмежування кримінального правопорушення, передбаченого ст. 227 КК України, від суміжних складів кримінальних правопорушень, та призначенню покарання за умисне введення в обіг на ринку України небезпечної продукції.

Вищенаведене дозволило Морозовській О.А. винести на захист положення і висновки, які, у переважній більшості, є новими або містять значну частку новизни. Серед основних розроблених положень, що розв'язують конкретні наукові завдання, мають характер концептуальних і відповідають критеріям наукової новизни, слід відмітити такі:

уперше:

1) обґрунтована доцільність замінити в ст. 227 КК України зворот «небезпечна продукція, тобто продукція, яка не відповідає вимогам щодо безпеки продукції, встановленим нормативно-правовими актами» на зворот «харчові продукти чи товари, роботи чи послуги, що не відповідають встановленим вимогам щодо безпеки для життя або здоров'я людини, майна чи довкілля».

2) запропоновано розширити форми суспільно небезпечних діянь, передбачених в ст. 227 КК України, встановивши відповідальність також за умисний обіг харчових продуктів чи товарів, що не відповідають

встановленим вимогам щодо безпеки для життя або здоров'я людини, майна чи довкілля;

3) обґрунтована необхідність в ст. 227 КК України в ч. 2 в якості кваліфікуючої ознаки передбачити відповідальність особи, яка раніше вже була засуджена за таке діяння, оскільки повторне умисне введення в обіг, а також обіг харчових продуктів чи товарів, виконання робіт чи надання послуг, що не відповідають встановленим вимогам щодо безпеки для життя або здоров'я людини, майна чи довкілля має більш високий ступінь суспільної небезпеки ніж основний склад кримінального правопорушення;

4) запропоновано передбачити в якості кваліфікуючої таку обставину як вчинення діяння, передбаченого ч. 1 ст. 227 КК України, за допомогою медіа чи інформаційних систем, у тому числі Інтернету, оскільки такі технічні можливості значно розширюють коло потенційних споживачів (користувачів) харчових продуктів, товарів, робіт та послуг і, як наслідок, підвищує суспільну небезпеку;

5) обґрунтована доцільність використання в диспозиції ст. 227 КК України вказівки на значні розміри, замість великих. Під значними розмірами слід розуміти вартість харчових продуктів, товарів, робіт чи послуг, що у двадцять разів і більше перевищують нмдг.

Авторкою удосконалено:

6) назву розділу VII Особливої частини КК України, зокрема, запропоновано нову назву: «Кримінальні правопорушення проти фінансів та господарської діяльності», яка чітко демонструє, які саме суспільні відносини поставлені під кримінально-правову охорону нормами зазначеного розділу;

7) прийоми законодавчої техніки формулювання ст. 227 КК України, зокрема, запропоновано нову назву статті: «Умисне введення в обіг або обіг харчових продуктів чи товарів, виконання робіт чи надання послуг, що не відповідають встановленим вимогам щодо безпеки для життя або здоров'я людини, майна чи довкілля», в ч. 2 та ч. 3 передбачити кваліфікуючі ознаки кримінального правопорушення;

8) примітку до ст. 227 КК України, зокрема, запропоновано нову редакцію: «під введенням в обіг або обігом харчових продуктів чи товарів, виконанням робіт чи наданням послуг, що не відповідають встановленим вимогам щодо безпеки для життя або здоров'я людини, майна чи довкілля, вчиненим у значних розмірах, слід вважати вартість харчових продуктів чи товарів, робіт чи послуг, що у двадцять разів і більше перевищують нмдг».

У роботі набули подальшого розвитку:

9) дослідження положень зарубіжного законодавства щодо кримінальної відповідальності за введення в обіг небезпечної продукції, які визначили доцільність їх використання в кримінальному законодавстві України, зокрема, щодо визначення в диспозиції статті таких форм суспільно небезпечного діяння як транспортування, зберігання та реалізація небезпечної продукції, а також щодо диференціації кримінальної відповідальності у разі повторного вчинення кримінального правопорушення, а також в залежності від ступеня суспільної небезпеки шляхом поділу за характером наслідків;

10) думка про недоцільність використання в ст. 227 КК України звороту «випуск на ринок», оскільки організаційно-правова стадія випуску продукції притаманна соціалістичній економіці, а не ринковій.

11) позиція щодо доцільності виключення зі ст. 227 КК України вказівки на ринок України, оскільки така вказівка обмежує можливість застосовувати цю кримінально-правову норму до умисного введення в обіг небезпечної продукції, призначеної на експорт;

12) пропозиція визначити в ст. 227 КК України кримінально караною умисну бездіяльність, оскільки суспільно небезпечним є невиконання особою певних обов'язків, що покладені на неї законом, угодою чи службовим становищем, зокрема, у разі невжиття заходів щодо зберігання харчових продуктів чи товарів після введення їх в обіг, внаслідок чого вони стали небезпечними;

13) положення про доцільність встановлення в ст. 227 КК України в якості кваліфікуючої ознаки кримінального правопорушення настання таких

суспільно небезпечних наслідків як отруєння, тілесні ушкодження або смерть особи;

14) позиція щодо доцільності розширення видів покарань, передбачених в санкції ст. 227 КК України, зокрема, запропоновано для основного та кваліфікованих складів кримінального правопорушення передбачити альтернативне покарання у виді позбавлення волі.

Таким чином, ступінь наукової новизни дослідження, обґрунтованість наведених у ньому положень, висновків і сформульованих рекомендацій відповідає вимогам до дисертацій на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 08 Право за спеціальністю 081 Право.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що матеріали дослідження можна використати у науково-дослідній – для подальшого вивчення проблем кримінальної відповідальності за умисне введення в обіг небезпечної продукції; у правотворчій – під час підготовки змін та доповнень до КК України щодо удосконалення підстави кримінальної відповідальності за умисне введення в обіг небезпечної продукції (авторкою запропонована нова редакція ст. 227 КК України); у правозастосовній – під час кваліфікації протиправних діянь, що призвели до умисного введення в обіг небезпечної продукції; в освітній – під час підготовки навчальних посібників з кримінального права, а також під час викладання навчальних дисциплін у закладах вищої освіти.

Рівень виконання поставленого наукового завдання та оволодіння здобувачкою методологією наукової діяльності.

Метою дисертаційної роботи визначено комплексну кримінально-правова характеристику правопорушення, передбаченого ст. 227 КК України, та визначення шляхів удосконалення зазначеної кримінально-правової норми.

Для досягнення поставленої мети авторкою передбачено вирішення таких завдань:

- дослідити історію розвитку прав споживачів в Україні та виділити історичні періоди запровадження кримінальної відповідальності за умисне введення в обіг небезпечної продукції;

- визначити значення терміну «небезпечна продукція» та встановити його кримінально-правове значення;

- здійснити порівняльно-правовий аналіз кримінальної відповідальності за умисне введення в обіг небезпечної продукції в Україні та зарубіжних країнах;

- охарактеризувати об'єкт та предмет кримінального правопорушення, передбаченого ст. 227 КК України;

- дослідити об'єктивну сторону умисного введення в обіг небезпечної продукції;

- визначити суб'єкт кримінального правопорушення, передбаченого ст. 227 КК України;

- розкрити зміст суб'єктивної сторони умисного введення в обіг небезпечної продукції;

- відмежувати суміжні склади кримінальних правопорушень від кримінального правопорушення, передбаченого ст. 227 КК України;

- розробити пропозиції щодо удосконалення закону про кримінальну відповідальність за умисне введення в обіг небезпечної продукції.

Методологічну основу дисертаційного дослідження складають метод історичного аналізу, системно-структурний метод, порівняльно-правовий метод, формально-логічний метод.

З урахуванням наведеного можна констатувати, що наукові завдання дисертанткою вирішені.

Повнота викладених наукових результатів в опублікованих працях здобувача.

Основні наукові результати дисертації відображено в 9 наукових публікаціях, з них 4 статті – у наукових виданнях, включених МОН України

до переліку наукових фахових видань з юридичних наук, та 5 тез доповідей на міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях.

Перелік наукових праць здобувачки й аналіз їхнього змісту засвідчують, що наукові результати, висновки та рекомендації дисертаційного дослідження досить повно викладено у вітчизняних наукових фахових виданнях, пройшли апробацію на різних науково-практичних заходах.

Дані про відсутність текстових запозичень та порушення академічної доброчесності. Детальний аналіз дисертації Морозовської О.А. дає підстави дійти висновку про відсутність текстових запозичень без посилання на джерела та інших порушень академічної доброчесності.

Зауваження щодо змісту дисертації. Позитивно та високо оцінюючи проведене дисертанткою дослідження, необхідно звернути увагу на наявність окремих положень, що можуть бути предметом для дискусії під час публічного захисту дисертації, серед яких:

1. Авторкою обґрунтовується доцільність використання в диспозиції ст. 227 КК України вказівки на значні розміри, замість великих. Під значними розмірами слід розуміти вартість харчових продуктів, товарів, робіт чи послуг, що у двадцять разів і більше перевищують нмдг (С. 26, С. 112). Видається, що така пропозиція зменшення розміру предмету кримінального правопорушення, що розглядається, є недостатньо обґрунтованою щодо всіх видів предмету та суттєво розширює рамки криміналізації умисного введення в обіг на ринку України небезпечної продукції, порівняно з чинною редакцією. Погоджуючись з дисертанткою щодо суспільної небезпечності умисного введення в обіг на ринку України небезпечної харчової продукції, вважаємо, що пропозиція зменшення розміру продукції до меж, що у двадцять разів і більше перевищують нмдг, може стосуватися лише харчової продукції.

До недоліку технічного характеру слід віднести не включення дисертанткою до запропонованої редакції ст. 227 КК України (С. 209) примітки, в якій надається тлумачення значного розміру предмету кримінального правопорушення, що розглядається.

2. У науковій новизні дисертанткою уперше пропонується передбачити відповідальність особи, яка раніше вже була засуджена за таке діяння, оскільки повторне умисне введення в обіг, а також обіг харчових продуктів чи товарів, виконання робіт чи надання послуг, що не відповідають встановленим вимогам щодо безпеки для життя або здоров'я людини, майна чи довкілля має більш високий ступінь суспільної небезпеки, ніж основний склад кримінального правопорушення (С. 25). У цілому підтримуючи ідею диференціації кримінальної відповідальності за умисне введення в обіг на ринку України (випуск на ринок України) небезпечної продукції, вважаємо, що кваліфікуюча ознака «Діяння, передбачені частиною першою цієї статті, якщо вони вчинені у значних розмірах особою, яка раніше була засуджена за цією статтею» (С. 209) звужує коло осіб, які можуть бути притягнуті до кримінальної відповідальності за ч. 2 ст. 227 КК України, виключно до осіб, які мають судимість за таке діяння (рецидив). Особи ж які умисно вводять в обіг на ринку України (випускають на ринок України) небезпечну продукцію повторно будуть притягатися до кримінальної відповідальності за ч. 1 ст. 227 КК України (у запропонованій авторкою редакції).

3. Розглядаючи на С. 87-90 родовий об'єкт кримінальних правопорушень, розміщених у розділі VII Особливої частини КК України «Кримінальні правопорушення у сфері господарської діяльності», у висновках до розділу 2 Морозовська О.А. пропонує змінити назву розділу VII Особливої частини КК України на «Кримінальні правопорушення проти фінансів та господарської діяльності», що буде чітко демонструвати, які саме суспільні відносини поставлені під кримінально-правову охорону нормами зазначеного розділу» (С. 140). З огляду на обрану дисертанткою концепцію об'єкта кримінального правопорушення – суспільні відносини, словосполучення «кримінальні правопорушення проти фінансів» виглядає суперечливим та непослідовним. Більш послідовною була б назва «Кримінальні правопорушення проти фінансової та господарської діяльності».

Разом із цим, висловлені зауваження та рекомендації стосуються дискусійних питань і не впливають на загальну позитивну оцінку дисертаційного дослідження, яке має науково-теоретичне і практичне значення, містить наукові висновки, нові підходи до вирішення конкретного наукового завдання щодо комплексної кримінально-правової характеристики правопорушення, передбаченого ст. 227 КК України.

Загальний висновок. Представлена дисертаційна робота Морозовської Оксани Анатоліївни «Кримінальна відповідальність за умисне введення в обіг на ринку України небезпечної продукції» є завершеною роботою, сформульовані у ній наукові результати містять елементи наукової новизни, які мають теоретичне і практичне значення для науки кримінології та кримінального права. Дисертаційне дослідження відповідає вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261 (зі змінами), наказу Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 року № 40 «Про затвердження вимог до оформлення дисертації» (зі змінами) та Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44 (зі змінами), а її авторка – Морозовська Оксана Анатоліївна заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 – Право.

Рецензент –
кандидат юридичних наук
старший науковий співробітник,
завідувач докторантури

Юлія ДАНИЛЕВСЬКА